

אמנה בינלאומית חדשה בנושא סעיפי קביעת מקום השיפוט

אריק שרבי, עו"ד; רמי לנדא, עו"ד

ביום 30 ביוני 2005 אושר נוסחה של האמנה העוסקת בהסכמים בעניין קביעת מקום שיפוט. המוקד באמנה הוא בסעיפים המאפשרים לצדדים לבחור באופן בלעדי את בתי המשפט אשר ידונו בסכסוכים, ככל שאלה יתעוררו. עו"ד רמי לנדא ואריק שרבי, סוקרים במאמרם את סעיפיה העיקריים של האמנה ואת השלכותיה הצפויות על בירור סכסוכים בינלאומיים בפני בתי משפט ישראליים בהנחה שישראל תאשרר את האמנה. לגישתם, גם אם השפעת האמנה לא תהיה מיידית, היא בהחלט צפויה להזרים מידה של צפיות וודאות לתוך מערכת יישוב הסכסוכים העיסקיים הבינלאומיים

מבוא

ביום 30 ביוני 2005, ועידת האג למשפט בין לאומי פרטי, אישרה את נוסחה של אמנה רב צדדית חדשה – "האמנה לענין הסכמים בענין קביעת מקום שיפוט"^[1] (להלן: **האמנה**).

כל אותם עורכי דין ישראלים, המכירים את האמנה בדבר הכרתם ואכיפתם של פסקי בוררות חוץ משנת 1958^[2] (הידועה כ"אמנת ניו יורק"), יראו באמנה את החלק המשלים של אמנת ניו יורק. בעוד שלב ליבה של אמנת ניו יורק הוא סעיפי בוררות בינלאומיים, הרי שהמוקד באמנה הוא בסעיפים על פיהם בוחרים הצדדים – על בסיס בלעדי – את בתי המשפט אשר ידונו בסכסוכים, ככל שאלה יתעוררו. בדומה לאמנת ניו יורק, האמנה צפויה לקבוע שורה של כללים בינלאומיים, לשם אכיפה של הסכמים בנוגע לפורום לפיתרון סכסוכים, כמו גם כללים להכרה ואכיפה של פסקי דין שניתנו על ידי הפורום הנבחר.

האמנה היא פרי יוזמה אמריקאית שהחלה לפני יותר מעשר שנים. לפיכך, יש אירוניה מסוימת בספק שמתעורר לגבי השאלה אם ובאיזו מהירות ארה"ב תאשרר את האמנה. רוב המשקיפים סבורים כי האמנה תאושרר לבסוף על ידי ארה"ב, אולם ההערכה היא כי ייקח זמן טרם שהדבר יתבצע. אם אכן תאושרר האמנה לבסוף על ידי ארה"ב, תהיה זו האמנה הרב לאומית הראשונה המסדירה את עניין ההכרה והאכיפה של פסקי דין ואשר ארה"ב צד לה.

השאלה המעניינת את עורכי הדין בישראל, בשלב זה, היא אם האמנה תאושר גם על ידי מדינת ישראל. בהתבסס על כך כי ישראל הצטרפה לאמנות רב לאומיות אחרות בנוגע להסדרת עניינים מסחריים (כגון אמנת ניו יורק, אמנת האג בענין המצאתם של מסמכים משפטיים, אמנת האג בדבר גביית עדות, אמנת האומות המאוחדות בדבר חוזים למכר טובין בין-לאומי), הרי שלאור הנחת המוצא כי ארה"ב ובריטניה יאשררו את האמנה, ניתן לחזות ברמה גבוהה של וודאות כי מירב הסיכויים שישראל תעשה זאת מיד לאחר מכן.

היקף התחולה: הסכמים עיסקיים בינלאומיים

מטרת האמנה היתה לשם "קידום הסחר וההשקעות הבינלאומיים, באמצעות שיתוף משפטי מוגבר". לאור האמור, האמנה נועדה לחול על הסכמים בין גופים עיסקיים ממדינות שונות, אשר קובעים בהסכם ביניהם בית משפט מסוים, או בתי המשפט של מדינה מסוימת, כפורום שיכריע בסכסוכים ביניהם ככל שאלה יתעוררו ("סעיפי מקום שיפוט אקסקלוסיבי").

חריגים לתחולת האמנה:

- החריג הראשון הוא מובן מאליו (לאור התחולה הרחבה של אמנת ניו יורק) - האמנה לא חלה לגבי בורריות.
- האמנה לא תחול על הסכמים אשר אחד הצדדים להם הוא "צרכן". המונח "צרכן" הוגדר כ"אדם (בשר ודם), הפועל בעיקר לצרכיו האישיים, לצרכי משפחתו או לצרכי משק הבית שלו".
- האמנה לא תחול גם על הסכמים בעלי אופי מקומי לחלוטין, כאשר הצדדים להם הם תושבי אותה מדינה שהיא צד לאמנה, וכאשר כל יתר העניינים הרלוונטיים לסכסוך, קשורים אך ורק באותה המדינה. ניתן להניח כי חוסר הבהירות המעשי בביטוי "כל יתר העניינים הרלוונטיים לסכסוך" יהווה אף הוא מקור לאי הסכמות ויביא בוודאי לצורך בהכרעה שיפוטית מקדימה בעניין זה.

קביעות כלליות:

האמנה קובעת שלושה עקרונות כלליים:

1. בית המשפט שנבחר על ידי הצדדים כמקום השיפוט הבלעדי במקרה של סכסוך, הוא בעל סמכות שיפוט, אף בהעדר כל קשר אחר בין אותו בית המשפט לבין הצדדים;
2. אם קיים סעיף קביעת מקום שיפוט בלעדי, כי אז כל בית משפט אחר, שלא נבחר על ידי הצדדים, הוא נטול סמכות שיפוט. בית משפט כאמור חייב לסרב להפעיל את סמכותו לגבי אותו הסכסוך; וכן
3. פסק דין שניתן על ידי בית משפט שנבחר בהסכם שבין הצדדים כמקום השיפוט הבלעדי, חייב לקבל הכרה ולהיות אכיף בבתי המשפט של מדינות אחרות שהן צד באמנה.

האמנה קובעת כלל אופציונאלי נוסף: מדינות שהן צד לאמנה יכולות להצהיר כי בתי המשפט שלהן יכירו ויאכפו פסקי דין שניתנו על ידי בתי המשפט של מדינות אחרות שהן צד לאמנה ואשר נקבעו כמקום שיפוט שאינו בלעדי. על פי הכלל האופציונאלי הנ"ל, כאשר צדדים לחוזה הכירו בכך שטריבונאל ספציפי יהיה קביל עליהם, יש חשיבות בגמישות ההחלטה היכן יוכרעו סכסוכים עתידיים. הכלל מיועד להגביר את הצפיות בתחומים מסוימים (כגון עניינים ימיים וביטוח) אשר ברגיל נוהגת בהם פראקטיקה של קביעת סעיפי קביעת מקום שיפוט שאינו בלעדי.

העקרונות והכללים הנ"ל נועדו על מנת להגביר את מידת הצפיות במסחר הבינלאומי. זאת על ידי הענקת ביטחון לצדדים להסכם כי הוראות בהסכמים עיסקיים עליהם הם חתומים ייאכפו, וכי פסקי דין שניתנו על ידי בתי משפט שנקבעו לכך מלכתחילה על ידי הצדדים להסכם, יוכרו ויאכפו על פי הצורך גם במדינות אחרות.

שמירה על שיקולים מיוחדים

בכל הקשור לאכיפה של סעיפי קביעת מקום שיפוט, בתי משפט במדינות רבות ביצעו לאורך שנים אבחנה בין סכסוכים בעלי אופי עיסקי טהור, לבין סכסוכים המערבים רכיבים או אינטרסים ציבוריים או ממשלתיים.

האמנה מכירה באבחנה האמורה ושומרת עליה. כך, שבנוסף לחריג הנוגע לעיסקאות עם צרכנים, האמנה מוציאה מכלל תחולתה גם סכסוכים הנוגעים ליחסי עבודה, לעניינים הקשורים בדיני משפחה, להליכי פשיטת רגל, לנזקי אטום, ולתביעות נזקי גוף. בדומה לאמנת ניו יורק, גם האמנה מתירה לבתי משפט שלא נקבעו בהסכם על ידי הצדדים, להפעיל את סמכותם ולהתעלם מסעיפי קביעת מקום שיפוט, וזאת מטעמים של "תקנת הציבור" או טעמים דומים אחרים.

האמנה מתירה בנוסף כי "תקנת הציבור" תהווה בסיס לסירוב להכרה ואכיפה של פסק דין שניתן על ידי בית משפט שנקבע כמקום השיפוט המוסכם.

נושא בעייתי במיוחד אשר הוסדר באמנה הוא נושא זכויות הקניין הרוחני. בשיטות משפט רבות, זכויות על פי פטנטים ועל פי זכויות יוצרים נחשבות כנתונות לסמכות השיפוט הבלעדית של בתי המשפט של המדינה אשר העניקה אותן. כך למשל, בניגוד למצב במדינת ישראל (בה אין הליך לשם רישום של זכויות יוצרים), בארה"ב, תנאי מוקדם להגשת תביעה בגין הפרה של זכויות יוצרים, הוא ההוכחה כי התובע רשם במשרדי רשם זכויות היוצרים (Copyright Office) את היצירה שנטען כי הופרה.

אולם, לאור העובדה שזכויות קניין רוחני עומדות לעתים קרובות בבסיס העסקאות הבינלאומיות, היתה אצל מנסחי האמנה תחושה כללית כי יהיה זה בלתי נכון להוציא לגמרי מכלל תחולת האמנה את עניין זכויות הקניין הרוחני.

הפשרה אליה הגיעו מנסחי האמנה, היתה ההוצאה מכלל תחולה של "שאלת התוקף של זכויות הקניין הרוחני, למעט זכויות יוצרים או זכויות דומות להן במהותן". בכפוף לכך, האמנה לא מוציאה מכלל תחולה תביעות הנוגעות להפרה של זכויות קניין רוחני. נהפוך הוא - כך למשל, האמנה תחול לגבי עסקאות הקשורות במתן רישיונות לשימוש בזכויות קניין רוחני בכלל וברישינות שימוש בתוכנה בפרט. עניין תחולתה של האמנה על סכסוכים הנוגעים להסכמי רישיון, זכתה אצל אחדים להרמת גבות, שהתבטאה בדעה שהובעה באופן רשמי על ידי התאחדות הספריות האמריקאיות, ועל פיה קיימת דאגה הנוגעת לתחולת האמנה על הסכמי רישיון אחידים, שנקבעים באופן חד צדדי ושלא כתוצאה ממו"מ בין שני צדדים.

חריג אחר לתחולת האמנה נוגע ל"פיצויים עונשיים" (punitive damage) או פיצויים בעלי אופי דומה אחר, אשר על פיהם ניתן פיצוי לצד להסכם שלא על פי הנזק הממשי שנגרם לו. על פי חריג זה, יוכל לדוגמא בית משפט בישראל להפעיל שיקול דעת ולאכוף/להכיר באותו חלק מפסק דין אמריקאי ככל שהוא מתייחס לקביעת פיצויים בגין נזקים ממשיים; אולם לסרב, מאידך, לאכוף/להכיר בחלק אחר על פי אותו פסק דין, בכל הנוגע לקביעת פיצויים עונשיים.

ההשלכות על הדין הישראלי

לאחר שסקרנו את הסעיפים העיקריים של האמנה, השאלה המתבקשת לעורך הדין הישראלי, בהנחה שישראל תאשרר את האמנה, היא באשר להשלכות אישורו כאמור על בירור סכסוכים בינלאומיים בפני בתי משפט ישראליים.

ראשית ייאמר כי ככלל, בתי המשפט בישראל אוכפים כבר סעיפי קביעת מקום שיפוט בהסכמים עיסקיים בינלאומיים.

החריג העיקרי בישראל הוא, כאשר התובע מצליח לשכנע את בית המשפט כי האכיפה של ההסכם

תגרום לאי נוחות משמעותית. על פי האמנה, "אי נוחות" אינה מהווה גורם שיש בו כדי להצדיק את אי האכיפה של סעיפי קביעת מקום שיפוט.

דוגמא נוספת למצב בו בית משפט בישראל עלול שלא לאכוף סעיפי קביעת מקום שיפוט, הוא כאשר סעיף כאמור נכלל במסגרתו של "חוזה אחיד" כמשמעותו של מונח זה בחוק החוזים האחידים. בהנחה שהאמנה תהפוך להיות חלק מהדין הישראלי, קרוב לודאי כי תגיע לקיצה האפשרות להעלות טענה כי בתי המשפט יכולים, מכוחו של חוק החוזים האחידים, להפעיל שיקול דעת ולא לאכוף את קביעת הצדדים בעניין קביעת מקום שיפוט. זאת בין היתר לאור סעיף 23(3) לחוק הקובע כי "הוראות חוק זה לא יחולו על ... תנאי התואם תנאים שנקבעו בהסכם בין-לאומי שישראל צד לו".

מסקנות

האם האמנה אמורה להשפיע על מתדיינים בינלאומיים, בדומה להשפעה שהיתה לאמנת ניו יורק בכל הנוגע לבוררויות? ייתכן, אך לא באופן מיידי. למרות שכיום מעל 130 מדינות הצטרפו לאמנת ניו יורק, האמנה הנ"ל נכרתה לפני למעלה מארבעים שנה, ולקח זמן עד שהפכה להיות בעלת תחולה כה רחבה.

בנוסף, גם לאחר כניסתה לתוקף של האמנה, נותרו סיבות רבות להעדפת צדדים להסכמים בינלאומיים לנהל את הסכסוכים ביניהם במסגרת של בוררות במקום ניהול הליכים משפטיים בבתי משפט. בין הסיבות לכך ניתן למנות את האפשרות לקבוע את השפה בה יתנהלו ההליכים (אפשרות דומה כמעט ואינה קיימת בהליכים בפני בתי משפט), המהירות היחסית של הליכי הבוררות, והיכולת לשמור על סודיות ההליך.

בכל מקרה, האמנה החדשה צפויה להזרים מידה של צפיות וודאות לתוך מערכת יישוב הסכסוכים העיסקיים הבינלאומיים – עניין מבורך לעשיית העסקים הבינלאומית.

[1] תרגום בלתי רשמי לשם האמנה באנגלית – The Convention on Choice of Court Agreements

[2] The Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards ((1958

* אריק שרבי, עו"ד: עוסק בייצוג חברות ישראליות בפני בתי משפט אמריקאיים, בעיקר בסכסוכים מסחריים, וכן עורך הפרק על ישראל ב-Encyclopedia of International Commercial Litigation. פרטים נוספים באתר www.Sherby.co.il.

רמי לנדא, עו"ד: חבר בלשכת עורכי הדין של מדינת ניו יורק החל משנת 1993 וחבר בלשכת עורכי הדין בישראל החל משנת 1988. בעל תואר שני, התמחות בדיני חברות, מאוניברסיטת ניו יורק (NYU). עוסק בעיקר בתחומים הבאים: ליטיגציה, דיני עבודה, דיני חברות ותאגידים, משפט מסחרי ועסקי, היי-טק. פרטים נוספים באתר www.LsLaw.co.il.

** כל המידע המוצג במאמר הינו מידע כללי בלבד, ואין בו כדי להוות ייעוץ ו/או חוות דעת משפטית. המחברים ו/או המערכת אינם נושאים באחריות כלשהי כלפי הקוראים ואלה נדרשים לקבל עצה מקצועית לפני כל פעולה המסתמכת על הדברים האמורים ו/או המצורפים להם.